BIBLIOTEKARZ PODLASKI
3/2019 (XLIV)
<https://doi.org/10.36770/bp.197>
ISSN 1640-7806 (druk) ISSN 2544-8900 (online)
<http://bibliotekarzpodlaski.pl>

Zbigniew Fałtynowicz*

Muzeum Okręgowe w Suwałkach

Tkliwa dynamika. Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu

Streszczenie: Dwudziestego dziewiątego czerwca 1980 roku w leśniczówce Pranie nad Jeziorem Nidzkim otwarto Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. W miejscu tym wybitny poeta spędził z przerwami ostatnie lata życia (1950–1953). Tu napisał swoje najpiękniejsze utwory: poematy *Niobe* i *Wit Stwosz*, *Kronikę olsztyńską* i cykl *Pieśni*. Przez wiele lat opiekę nad tą placówką muzealną sprawowała córka poety Kira Gałczyńska i jej mąż Janusz Kilański. Od września 1997 roku kustoszami tego miejsca są Jagienka Kass i Wojciech Kass – dyrektor muzeum. Dzięki opracowanemu i konsekwentnie realizowanemu programowi pod nazwą Ośrodek Promienny, Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu stało się instytucją tętniącą życiem artystycznym, literackim i kulturalnym. Jest znane w kraju z wielu inicjatyw kulturotwórczych. Odbývają się w nim między innymi liczne koncerty, spektakle, spotkania autorskie, wernisaże wystaw. Działalność placówki przyczynia się w znaczący sposób do upowszechniania literatury

* Zbigniew Fałtynowicz – edytor, redaktor, antologista, autor książek i szkiców o obecności Suwalszczyzny w literaturze polskiej oraz związkach pisarzy XIX i XX wieku z ziemią suwalską i mazurską. Opublikował między innymi *Przewodnik: Miłosz – Krasnogruda* (2012, wyd. nowej edycji pod tyt. *Miłosz – Krasnogruda*, 2015).

i muzyki, a także twórczości Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Nieustannie też muzeum wzbogaca swoje zbiory o przedmioty związane z autorem *Zaczarowanej dorożki*, a także troszczy się w różnych formach o wzbogacanie wiedzy o życiu i twórczości poety, między innymi organizując w roku 2019 konferencję naukową.

Słowa-klucze: Gałczyński, Pranie, muzeum, kultura.

Tender dynamics.

The Konstanty Ildefons Gałczyński Museum in Pranie

Summary: On the twenty-ninth of June 1980 the Konstanty Ildefons Gałczyński Museum was opened in the Pranie forester's lodge on Lake Nidzkie. This was the place where the outstanding poet spent the last years of his life (1950–1953). This is where he wrote his most beautiful works: the poems "Niobe and Wit Stwosz", "Olsztyn Chronicle" and the cycle "Songs". For many years, the poet's daughter Kira Gałczyńska and her husband Janusz Kilański were the curators of this museum. Since September 1997 the curators of this place have been Jagienka Kass and Wojciech Kass – the director of the museum. Thanks to the developed and consistently implemented programme known as of Ośrodek Promienny ["Radiant Centre"], the Konstanty Ildefons Gałczyński Museum in Pranie has become an institution vibrant with artistic, literary and cultural life. It is known in the country for its many cultural initiatives. It hosts, among others, numerous concerts, performances, author's meetings and exhibitions. The institution's activity contributes significantly to the dissemination of literature and music, as well as the poetic work of Konstanty Ildefons Gałczyński. The museum also constantly enriches its collections with objects related to the author of "Zaczarowana dorożka" ["Enchanted Cab"], it also takes various measures to popularize the knowledge about the life and work of the poet by, among other things, organising a scientific conference in 2019.

Key words: Gałczyński, Pranie, museum, culture.

Dwudziestego dziewiątego czerwca 1980 roku w leśniczówce Pranie nad Jeziorem Nidzkim otwarto Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego – taką informację za Polską Agencją Prasową podały dzienniki ogólnopolskie i lokalne¹. Było to bowiem znaczące wydarzenie kulturalne, które wieńczyło długoletnie starania o utworzenie tej placówki w miejscu, w którym wybitny poeta napisał swoje najpiękniejsze utwory: poematy *Niobe* i *Wit Stwosz*, *Kronikę olsztyńską* i cykl *Pieśni*². Ich autor spędził w tej mazurskiej leśniczówce z przerwami ostatnie lata życia. Po raz pierwszy przypłynął tu łódką z żoną Natalią i córką Kirą (trasą z Rucianego przez jezioro) 15 lipca 1950 roku i przebywał aż do pierwszego listopada. Wkrótce zawitał ponownie, bo na przełomie 1950/1951 roku. Następnie przyjechał do Prania 10 maja 1951 roku i był tu do końca września. Wówczas stworzył poemat *Wit Stwosz*, w którym złożył swoisty hołd temu miejscu:

Dom na wzgórzu. Z oknami dziesięcioma.
W każdym oknie pelargonia nieruchoma.

Dom ceglany w słońcu się rumieni
jakby wielkie jabłko na jesieni.

Pelargonie stoją w równym rzędzie.
Dzkie wino zwiesza się wszędzie.

Powój pachnie. Pszczoły miód biorą.
W górze las. A w dole jezioro.

[...]

¹ [Anna Bujas] A.B., *W domku z czerwonej cegły*, „Trybuna Ludu” 1980, nr 157, s. 4; W. Burkacki, *Pranie – jego jesienne mieszkanie: Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego*, „Gościniec” 1980, nr 4, s. 18-19; K. Gałczyńska, *Do Prania Gałczyńskiego powroty*, „Krajobrazy” 1980, nr 1, s. 8-9; też, *W czerwcu – otwarcie muzeum w Praniu*, „Kultura w Kraju i na Świecie” 1980, nr 896, s. 3; *Pranie zaprasza*, „Słowo Powszechne” 1980, nr 188, s. 6 oraz D. Sochacka, *Z powrotem w Praniu: w 75. rocznicę urodzin K.I. Gałczyńskiego*, „Kobieta i Życie” 1980, nr 27, s. 6-7.

² K. I. Gałczyński, *Wiersze z Prania*, wybór, posłowie i noty K. Gałczyńska, Warszawa 2003.

W 1952 roku Gałczyński spędził na Mazurach jedynie pięć letnich tygodni, w lipcu i sierpniu. Rok później przyjechał do leśniczówki Pranie w połowie sierpnia i opuścił ją w listopadzie³. Jak się okazało, był to ostatni pobyt poety w Praniu, bowiem zmarł nagle wczesnym rankiem 6 grudnia 1953 roku.

Otwarcie muzeum poety miało uroczystą oprawę. Przybyli przedstawiciele ówczesnych władz politycznych i administracyjnych województwa suwalskiego, bowiem Pranie znalazło się na jego obszarze po reformie administracyjnej kraju w 1975 roku. Stawili się licznie pisarze, wydawcy i animatorzy kultury, a także miłośnicy twórczości autora *Zaczarowanej drożki*. Wszyscy goście zwiedzili stałą wystawę, urządzoną według scenariusza Tadeusza Januszewskiego z Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie przez artystów Witolda Błazejowskiego i Władysława Ordęgę. Na ekspozycji o charakterze biograficzno-literackim znalazło się wiele oryginalnych pamiątek po poecie (między innymi sprzęty i przedmioty z warszawskiego mieszkania), a także liczne rękopisy, pierwodruki książek, dokumenty i fotografie, pokazane w kontekście czasu, w którym poeta żył i tworzył⁴.

Opiekę administracyjną nad muzeum pełniło Muzeum Okręgowe w Suwałkach kierowane przez Zygmunta Filipowicza, zaś opiekę merytoryczną sprawowała córka poety Kira Gałczyńska (później jej mąż Janusz Kilański), która zamieszkała w odremontowanym i zaadoptowanym do celów mieszkaniowych budynku gospodarczym, znajdującym się obok leśniczówki.

Z tą czerwcową chwilą w domku z czerwonej cegły rozpoczęła się działalność muzealna. Placówka cieszyła się dużym zainteresowaniem szkół, latem zaś – licznych turystów odpoczywających na Mazurach. Podstawową formą (prócz ekspozycji), poprzez którą upowszechniano twórczość autora *Niobe*, były letnie koncerty pod nazwą „Muzyka u Gałczyńskiego”, organizowane w niedziele w lipcu i sierpniu przez Suwalskie Towarzystwo Muzyczne w Suwałkach i Krajowe Biuro Koncertowe. Muzyka towarzyszyła wykonaniu utworów Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego przez Wojciecha Siemiona.

³ K. Gałczyńska, *Mazurskie szlaki Gałczyńskiego*, Warszawa 1986.

⁴ Zob. T. Januszewski, *Wystawa poświęcona K. I. Gałczyńskiemu w Muzeum Okręgowym w Suwałkach*, „Polonistyka” 1980, nr 3, s. 235-236 oraz A. Koziara, *Warszawa Suwałkom*, „Kontrasty” 1980, nr 4, s. 59-60.

Szóstego września 1997 roku do Leśniczówki Pranie przyjechali Wojciech Kass i Jagienka Perlikiewicz-Kass. Zostali pracownikami Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, wówczas jeszcze oddziału Muzeum Okręgowego w Suwałkach. Objęli placówkę po dotychczasowych gospodarzach. Niebawem oboje opracowali autorski program „Leśniczówka Pranie – Ośrodek Promienny”⁵, który obejmował działania inwestycyjne (kapitałne remonty i budowę nowych obiektów), edukacyjne (warsztaty, lekcje muzealne, spotkania z twórcami), wydawnicze i wydarzenia artystyczne (w tym wystawy plenerowe, koncerty, spektakle, recitale). Między innymi w tym celu powołano Stowarzyszenie Leśniczówka Pranie. Program „Leśniczówka Pranie – Ośrodek Promienny” poparło wiele znakomitości polskiej kultury, a część z nich przystąpiło do stowarzyszenia. Szczególną rolę odegrali Jerzy Markuszewski (reżyser i współzałożyciel STS) oraz jego żona Zofia Góralczyk-Markuszevska (artysta-plastyk, ilustratorka książek, scenograf)⁶. Ale w realizację tego programu zaangażowali się także mieszkańcy i instytucje powiatu piskiego. Wkrótce po reformie administracyjnej kraju, w 2000 roku, muzeum w Praniu przejęło Starostwo Powiatowe w Pisz. Wówczas także oddziałem Prania zostało Muzeum Michała Kajki w Ogródku, położone między Orzyszem a Ełkiem⁷.

Ponad dwadzieścia lat konsekwentnej pracy sprawiło, że Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego stało się bardzo dynamicznym i wszechstronnym ośrodkiem życia literackiego w regionie północno-wschodnim Polski. W latach 1997–2019 w Praniu, na plenerowej scenie i w muzealnych przestrzeniach, zorganizowano: **spektakle poetycko-muzyczne** (wiele z nich tu miało swoje premiery): *Trzy bale* – do słów K. I. Gałczyńskiego w reż. J. Markuszewskiego (27 VI 1999); *Pan Cogito* Zbigniewa Herberta w wykonaniu Olgi Sawickiej i Zbigniewa Zapasiewicza (20 VII 2002); *Ulica szarlatanów*, scen. i reż. Jerzy Satanowski (5 VII 2004); *Goście K. I. Gałczyńskiego – poeci polscy XX w.*, scen. Wojciech Kass, reż. Jerzy Markuszewski (1 VII

⁵ W. Kass, *Prańskie promieniowanie*, not. Z. Fałtynowicz, „Jaćwież” 2003, nr 22, s. 16-18.

⁶ *Opowieść Jerzego Markuszewskiego*, spisał W. Kass, „Jaćwież” 2000, nr 9, s. 4-6.

⁷ Zob. *Zitojta! | Witajcie! Muzeum Michała Kajki w Ogródku Oddział Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu*, koncepcja i oprac. Z. Fałtynowicz, Ogródek 2019.

2006); *Kwiaty polskie* Juliana Tuwima w wykonaniu Olgi Sawickiej i Zbigniewa Zapasiewicza (30 VI 2007); *Życiorys* – monodram Wojciecha Wysockiego oparty na tekstach Zbigniewa Herberta (14 VII 2007); *Poeci Markusza* – scen. i narracja Wojciech Kass (28 VI 2008); *Zielone wianki* – do słów K. I. Gałczyńskiego, scen. Magdalena Warzecha (27 VI 2009); *Mam tylko siebie do obrony*, reż. Irena Jun, scen. Wojciech Kass (3 VII 2011); *Wesele zielonej gęsi*, scen. Bronisław Maj (3 VIII 2013); *Wit Stwosze* K. I. Gałczyńskiego, reż. Irena Jun (4 VII 2015); *Ba!* Wojciecha Kassa – wyk. Krzysztof Orzechowski (1 VIII 2015); *100 minut dla urody* [scenariusz (na podstawie wierszy Wisławy Szymborskiej) i reż. Magdalena Smalara, muz. Urszula Borkowska] (18 VIII 2018).

– **Koncerty piosenki poetyckiej, między innymi:** Mirosława Czyżykiewicz (21 VII 2002), Magdy Umer (3 VIII 2002), Grzegorza Turnaua (10 VIII 2002) – występowali kilkakrotnie, Anny Chodakowskiej z poezją Edwarda Stachury (17 VIII 2008); *Śpiewamy poetów* (21 VIII 2010; scen. i prowadzenie W. Kass, wystąpili Joanna Kondrat i Maciej Tubis – fortepian, Jan Chojnacki oraz zespół Trzy Dni Później); *Ballady ze starej szuflady*: Wojciech Straszynski – wokal i Grzegorz Bogdan – piano (18 VIII 2011); *Soyka śpiewa poetów* (16 VIII 2014).

– **Prezentacje książek:** *Teki Prańskiej* (17 VI 2000); *Białych słoni* Barbary Hanuszkiewicz (22 VII 2000); *Kroniki olsztyńskiej* K. I. Gałczyńskiego z ilustracjami Mieczysława Wieliczki (30 VI 2001); tomu *Próśnienie i pranie* Wojciecha Kassa (6 VII 2002); *Warmia i Mazury* – albumu fotografii Mieczysława Wieliczki (24 VII 2004); *Mazury. Słownik stroniczy ilustrowany* pod red. Waldemara Mierzwy (10 VIII 2008); *Wielkiego skarbcza mazurskich bajek, legend i podań* Güntera Schiwego (28 VI 2008); tomu *41* Wojciecha Kassa (31 VII 2010); powieści *Muzeum ziemi ojczystej* Siegfrieda Lenza (24 VII 2011); opowieści *Czas swe wzory układa* Kiry Gałczyńskiej (15 VII 2014).

– **Spotkania literackie** z: Adamem Zagajewskim (10 VII 2010), Ewą Lipską (8 VII 2012), Barbarą Toruńczyk (8 VIII 2013); w cyklu pt. „Goście Wojciecha Kassa” wystąpili: Krzysztof Kuczkowski (23 IV 2004), Katarzyna Kuczyńska-Koschany (25 II 2006), Krzysztof Karasek (13 V 2006), Marek Zagańczyk (19 XI 2006), Paweł Szydeł (28 XII 2006), Maciej Melecki i Michał Szalonek (21 IV 2007), Stanisław Stabro (8 VI 2007), poeci z Austrii: Helwig Brunner, Georg Petz, Marcus Poettler, Brigit Pözl, Nicole Schreiber (20 IX 2008), Jarosław Jakubowski (28 XII 2008), Zbigniew Fałtynowicz (31 I 2009), Jacek Napiórkowski (13 III 2010), Kazimierz Orłoś i Maciej Orłoś (26 IX 2010),

Michał Komar (26 III 2011), Jan Stolarczyk (30 IV 2011), zaś z cyklu pt. „*Genius loci* – opowieść o pisarzach i ich miejscach”: Ewa Łoś z Muzeum Literackiego im. Józefa Czechowicza w Lublinie (11 IV 2015), Małgorzata Karpiel z Muzeum Jana Kasprowicza na Harendzie (9 V 2015), Agnieszka Kowalska-Lasek z Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku (20 VI 2015), Małgorzata Sporek-Czyżewska (10 X 2015, „Miłosz i Krasnogruda”), Zbigniew Fałtynowicz z Muzeum im. Marii Konopnickiej w Suwałkach (19 XI 2016), Eliza Czapska z Muzeum Władysława Broniewskiego w Warszawie (10 XII 2016), Aneta Kolańczyk (11 II 2017, „Maria Dąbrowska w Russowie i Kaliszu”), Agnieszka Kosińska (22 IV 2017, „Czesław Miłosz w Krakowie”). – **Wystawy literackie:** „Artystyczna karta Sopotu – wiersze poetów z kręgu dwumiesięcznika «Topos»” (27 VI 2009); „Poeci z Krainy Nord” (12 VI 2010); „Wokół *Poematu dla zdrajcy*” i „Przedzierałem się przez Prusy Wschodnie” – przygotowane z okazji Roku Miłosza (3 VII 2011); „Poeci w obiektywie Grażyny Niezgody” (17 VI 2012); „*Nie nicość, nie nicość, nie nicość/ a Miłość, a Miłość, a Miłość* – Leszek Aleksander Moczulski” (7 VII 2013); *tylę ciszy mam w wiośle/ tylę powitań w dłoni* – o kajakowych wędrówkach pisarzy po Suwalszczyźnie i Mazurach (12 VI 2016); „XX lat Leśniczówka Pranie – Ośrodek Promienny 1997–2017” (15 V 2017)⁸.

Ogólnopolskim świętem poezji są coroczne gale przyznania ORFEUSZA – Nagrody im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego za najlepszy tom roku, które rozpoczynają sezon artystyczny w Praniu; po raz pierwszy przyznano tę nagrodę 7 lipca 2012 roku⁹. W muzeum kontynuowany jest cykl letnich koncertów „Muzyka u Gałczyńskiego” (35 edycja! w 2018 roku), w znacznie jednak wzbogaconej formule. Podczas tych koncertów czytana bądź recytowana jest poezja nie tylko autora *Kroniki olsztyńskiej*, ale innych poetów, także współczesnych, a wykonawcami są znakomici aktorzy scen polskich (niektórzy występowali kilkakrotnie), między innymi: Artur Barciś, Mariusz Benoit, Adrianna Biedrzyńska, Teresa Budzisz-Krzyżanowska, Stanisława

⁸ Przy opracowaniu kalendarium wydarzeń artystycznych w leśniczówce Pranie w latach 1999–2015 wykorzystano pracę magisterską Łukasza Borkowskiego, *Pranie – od leśniczówki do sceny*, Warszawa: Akademia Teatralna, 2015.

⁹ *Dzieje Nagrody*, [w:] *Z ducha Orfeusza: studia o polskiej poezji lat 2010–2016*, red. nauk. W. Kass i J. Ławski, Białystok–Pranie 2018, s. 489–507.

Celińska, Andrzej Chyra, Anna Dymna, Adam Ferency, Ignacy Gogolewski, Gustaw Holoubek, Elżbieta Kępińska, Maja Komorowska, Piotr Machalica, Krzysztof Majchrzak, Wojciech Malajkat, Marian Opania, Jan Pęczek, Wojciech Siemion, Henryk Talar, Jerzy Trela, Zbigniew Zamachowski, Magdalena Zawadzka, Cezary Żak.

Wiele jeszcze innych literackich wydarzeń odbyło się przez dwa dziesięciolecia w muzeum w Praniu. Od 7 lipca 2012 roku przysłuchuje się im i je obserwuje – siedzący na pieńku, w rozpiętej koszuli, bosy i w spodniach z podkasanymi nogawkami – Mistrz Konstanty, wyrzeźbiony przez Gracjana Kaję. Ten artysta jest też autorem Zielonej Gęsi, która z wysokiego pnia drzewa zrywa się do lotu od 28 lipca 2014 roku, witając rozpiętymi skrzydłami wchodzących do muzeum imieniem tego, który ją uwiecznił na kartach literatury.

Literaturę tworzy też gospodarz Prania, Wojciech Kass, który tu „stał się i bywa poetą”, układając wiersze w tomy i wydając je systematycznie. Zapisują je po wielokroć inni poeci, którzy często zjeżdżają nad Jezioro Nidzkie na „rozmowy istotne” i po „puszczańską ciszę”, pozostawiając swoje ślady w licznych wierszach-dedykacjach bądź w strofach o *genius loci* tego miejsca. Wrażenia i przeżycia „prańskie” zapisuje w pamięci wielu, którzy odwiedzają Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, czego dowodów (pisanych i niepisanych) jest mnóstwo; odkładają się one jak słoje drzew okalających leśniczówkę: sosen, świerków, dębów, modrzewi, klonów, które w swoim odwiecznym cyklu odradzają się nieustająco¹⁰. Tak, jak nieustająco od ponad dwóch dekad rozwija się życie literackie nad Jezioro Nidzkim.

Ogólnopolska konferencja naukowa „Konstanty Ildefons Gałczyński – miejsca niedoczytane” (7–8 czerwca 2019 roku) była zarówno jego kulminacją, jak i rozpoczęciem nowego rozdziału.

¹⁰ *Promienność Prania*. Z Wojciechem Kassem, poetą, kustoszem Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu rozm. pisarz Jan Jastrzębski, „Borussia” 2017, nr 60, s. 27-47.

Bibliografia

- Borkowski Ł., *Pranie – od leśniczówki do sceny*, Warszawa: Akademia Teatralna, 2015 [praca magisterska].
- Drawicz A., *Gałczyński na Mazurach*, Olsztyn 1971.
- Gałczyńska K., *Mazurskie szlaki Gałczyńskiego*, Warszawa 1986.
- Gałczyński K. I., *Wiersze z Prania*, wybór, postłowie i noty K. Gałczyńska, Warszawa 2003.
- Kass J., Kass W., *Tu gdzie się gwiazdy zbiegły w taką kapelę dużą*, Pranie [2001].
- Leśniczówka Pranie: antologia wierszy*, wybór, układ i oprac. Z. Fałtynowicz, Gołdap 2006.
- Maciejewski S., *Gałczyńskiego... Pranie i okolice*, Suwałki 2003.
- Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu* [dod.], „Jaćwież” 1998 nr 2.
- Promienność Prania*. Z Wojciechem Kassem, poetą, kustoszem Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Praniu rozm. pisarz Jan Jastrzębski, „Borussia” 2017 nr 60, s. 27–47.
- Z ducha Orfeusza: studia o polskiej poezji lat 2010–2016*, red. nauk. W. Kass i J. Ławski, Białystok–Pranie 2018.